

VINKO IVANČEVIĆ

Nešto o korčulanskoj brodogradnji za vrijeme II svjetskog rata

Padom Jugoslavije u travnju 1941. Talijani su se domogli i otoka Korčule s njegovom tradicionalnom brodogradnjom. Kao ostale gospodarske izvore Dalmacije tako su i taj htjeli koristiti u svoje svrhe, poglavito ratne. Iz vrlo malo arhivalija koje su uspjeli sačuvati korčulanski brodograditelji¹ mogu se ipak nazrijeti planovi koje je talijanski okupator imao u vezi s korčulanskom brodogradnjom.

Već u mjesecu kolovozu (14. VIII 1941) Emilio Angelini Antunov, Antun Angelini pok. Emilija i Lelio Manta pok. Luja bilježničkim spisom osnivaju u Rimu dioničko društvo pod imenom *Navicurzola*. Sjedište je društva u Rimu (Via Antonio Allegro 13). Cilj društva je da uspostavi i vodi gradnju pomorskih brodova, da ih oprema i popravlja. Također će društvo moći obavljati prijevoz robe i putnika, kupovati i prodavati nekretnine te sudjelovati u drugim društvima koji imaju isti cilj.

Vrijedno je spomenuti da su u tim prvim mjesecima rata Talijani odredili trajanje tog društva za pedeset godina tj. do 31. XII 1990. Početna glavnica bila je samo simbolična, naime 10.000 lira, koje su među sobom podijelili gornja tri osnivača. Međutim, glavnica je odmah bila povišena na 950.000 lira izdanjem povlašćenih dionica koje su nosile zajamčenih 5% kamata na godinu za pet godina počevši od siječnja 1942. Svaka dionica glasila je na 100 lira. Kasnije je jedan mali dio tih dionica (koje su nazvane *Certificato provvisorio nominativo*) bio uručen korčulanskim brodograditeljima i u 1943. bile su im plaćene kamate u visini od 5% za 1942. godinu. Dionice su glasile na ime i vlasnik ih nije mogao prenijeti nego samo na osobe koje uživaju povjerenje društvene uprave.²

Prigodom osnivanja društva bila su sačinjena i Pravila od 36 članova koji su određivali iznos glavnice, sazivanje skupštine, biranje uprave (davajući pri tome velika ovlaštenja Jedinom upravitelju — *L'Amministratore Unico*), biranje sindikatâ, podjelu čistog dohotka. Na kraju su ta Pravila sadržavala odredbu o prestanku društva i odredbu o rješavanju sporova između društva i vlasnika dionica.

U cilju daljeg izvršenja svog nauma već je Dalmatinska vlada u svom dekretu No 1762 od 9. I 1943. označila od javne potrebe, žurne i neodgodive korake da se utemelji i razvije dioničko društvo *Navicurzola* u zoni koja se proglašava

industrijskom, a nalazi se u Gornjem i Donjem predgrađu općine Korčula.

Na temelju toga prefekt dr V. P. Zerbino u Splitu svojim dekretom No 4794 Div. IV od 13. V 1943. ovlašćuje *Navicurzola* da odmah privremeno zaposjedne zemljišta koja su u tom dekretu poimenično navedena, a trebala su se ekspropriirati za navedene svrhe. Prethodno je trebalo da Ured za civilnu izgradnju utvrdi u kojem se stanju zemljišta nalaze kako bi se mogao sačiniti popis odštete koju je trebalo ponuditi vlasnicima i povesti dalje potrebne korake. Općinski komesar se trebao pobrinuti da prednji dekret splitskog prefekta javi dioničkom društvu *Navicurzola* i svakom pojedincu koga se tiče, a Zavod za civilnu izgradnju poduzet će potrebno za izvršenje onog što je u njegovoj nadležnosti.³

Već sam u članku »O zemljištima za gradnju brodova u gradu Korčuli« koji će biti objavljen u Fiskovićevu zborniku (Split), iznio, prema ispravama koje sam uspio pregledati najvećim dijelom u korčulanskom Općinskom i poglavarstvenom arhivu, kako su ta zemljišta mijenjala vlasništvo od 18. st. dalje, dakle od mletačkog vremena pa do pred II svjetski rat.

Ovdje iznosim što je sve bilo obuhvaćeno u spomenutom prefektovom dekretu i što je trebalo činiti temelj nekretninâ novoosnovanom društvu *Navicurzola*. Dekretom obuhvaćene čestice označene su za zgrade: *casa*, a za čestice zemlje: *squero*, *produttivo* i *improduttivo*. Bile su obuhvaćene čestice za koje su u zemljišnim knjigama K. O. Korčula označeni ovi vlasnici:

I. Gornje predgrađe (Borak)

A. Čestice zemlje

1. Liza Dobrošić
2. Bruno Radmilli
3. Frano Foretić pok. Jakova i don Jakov Foretić Stjepanov
4. Jerolima i Margarita Perić pok. Ivana
5. Jakov Geričić pok. Marka

B. Čestice zgrade

6. Antun Fabris i Frančeska pok. Ignacija
7. Antonija i Toma Geričić Stjepanov, don Jakov Foretić
8. don Jakov Foretić, Jaka Foretić pok. Mihovila i Antun Fabris
9. don Jakov Foretić, Antun Fabris i Frančeska pok. Ignacija; Antun, Frančeska i Petar; Antonija i Toma Geričić Stjepanov

10. Jerolim Peršić i Margarita Ivanova
11. Jaka Foretić pok. Mihovila
12. Jakov Geričić Markov
13. Ivan Okmašić pok. Petra i drugi
14. Ivan Okmašić pok. Petra i drugi
15. Luka Depolo pok. Antuna
16. Luka Depolo pok. Antuna
17. Božo Fabris pok. Vinčenca
18. Todor Bernardi pok. Marina
19. Lucija Jeričević udata Sladović

C. *Neplodno*

20. Javna dobrotvornost
21. Javna dobrotvornost
22. Javna dobrotvornost

II. *Donje predgrađe (Sv. Nikola)*

A. *Čestice zemlje*

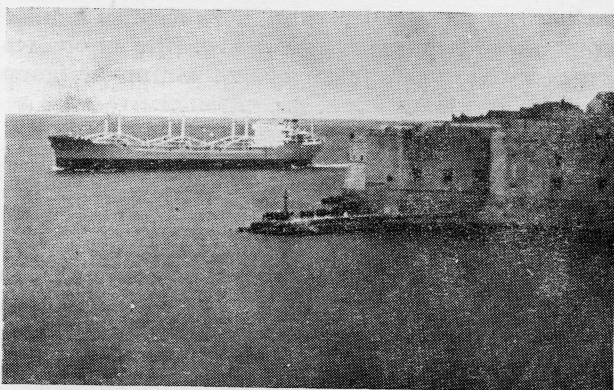
23. Marko Tvrdeić Spuga pok. Andrije
24. Marko Tvrdeić Spuga pok. Andrije
25. Vicko Sessa pok. Nikole
26. Dr Petar Mirošević
27. Anđela i Rita Smrkinić Božova
28. Anđela i Rita Smrkinić Božova
29. Vicko Sessa pok. Nikole
30. Vicko Sessa pok. Nikole
31. Vicko Sessa pok. Nikole i drugi
32. Marin Depolo pok. Lovra

B. *Neplodno*

33. Općina
34. Hedviga Foretić pok. Antuna
35. Elizabeta Cviličević i drugi
36. Antun Depolo Jakovljević i drugi
37. Ignacij Filipi pok. Stjepana
38. Ignacij Filipi pok. Stjepana
39. Ignacij Filipi pok. Stjepana

C. *Plodno*

40. Pomorsko javno dobro
41. Pomorsko javno dobro
42. Pomorsko javno dobro
43. Pomorsko javno dobro

Kad se zbroje u dekretu označeni četvorni metri za brodogradilišta, kuće, neplodna i plodna zemljišta na istočno predgrađe (Borak) otpada 1464 m², a na zapadno predgrađe (Sv. Nikola) 1768 m². Dakle, bilo je predviđeno da to zamišljeno brodogradilište zahvati ukupno 3232 m². To je u stvari predstavljalo sve što se uz more kroz stoljeća u gradu Korčuli rabilo za gradnju brodova i još su uključene i neke zgrade.

Osim u Rimu i Korčuli *Navicurzola* je imala ured i u Zadru (Calle Angelo Diedo, 22). Taj ured je u Zadru po svoj prilici bio otvoren da bi se lakše održavale veze s Dalmatinskom vladom u tom glavnom gradu Dalmacije.

Iz pisma koje je dana 24. XI 1941. *Navicurzola* uputila jednom od korčulanskih brodograditelja vidimo da je to društvo prigodom preuzimanja brodogradilišta procijenilo baraku i raspoložio drvo i označilo njihovu vrijednost u lirama. Ali drvo je još trebao pregledati društveni tehničar. Za vrijednost barake date su brodograditelju već spomenute dionice (*Certificato provvisorio nominativo*), a vrijednost drva je bila isplaćena u gotovu novcu.

Brodograditelji su bili uzeti u radni odnos s društvom i bilo je utanačeno njihovo radno mjesto s određenom plaćom. Nekoliko brodograditelja obavljalo je službu poslovođe (*capo reparato*). Tehničko osoblje došlo je iz Italije i zaposlenje u *Navicurzola* služilo im je da izbjegnu službu u vojsci i ratne nezgode. Okupator je znao da su mu brodograditelji nepovjerljivi, pa ih je u pismu, kojim je uspostavljao radni odnos s njima, upozoravao da moraju držati posvemašnju tajnu što se tiče društvenog rada i svega onoga što bi saznali o društvu i njegovim upravljačima. Posebno im je bilo zabranjeno da se zanimaju za bilo koji podatak o brodograđevnoj konstrukciji uopće, pa to bila i sama savjetovanja. Dalje su u tom pismu bile predviđene i stroge kaznene mjere za slučaj da brodograditeljevo privatno, moralno i političko ponašanje bude povod njihove primjene. Unatoč tome rad se slabo obavljao, jer su brodograditelji imali nalog od komunističke partije da sabotiraju razvlačeći rad i nastojeći ne dovršiti brod. Brodograditelji su po tim uputima i radili, jer su bili svjesni rodoljubi. Među dovršenim i novosagrađenim brodovima za II svjetskog rata bili su *Durmitor* (kasniji *Lopud*) i *Marija Jordana* (kasniji *Omladinac* od 170 TN) i više barkasa dužine oko 15 m.

Barake koje su bile sagrađene na općinskom zemljištu Talijani su otkupili već g. 1941. Ali je bilo baraka koje su bile sagrađene na kupljenom zemljištu i vlasnik zemljišta je bio brodograditelj. Talijani su takve barake i zemljišta u početku uzeli u najam, a zemljište su ekspropirali tek spomenutim dekretom iz g. 1943.

Korčulanski brodograditelji nisu se mirili s tim što ih okupator lišava svakog odlučivanja o njihovu radu i čini ga u svemu ovisnim o svojim potrebama i svojoj samovolji. Tako Vicko Sessa pok. Nikole u svojoj predstavi od 1. VI 1943. koju je uputio dru Guidu Zambettiju, komesaru Općine Korčula, otvoreno kaže da ga je *Navicurzola* 27. XII 1941. prisilila da učini najamniji ugovor za njegovu baraku i čest. zemlj. 62/7—67/1 i 60 za trajanje od tri godine počevši od 1. I 1942. Sessa je tu predstavku uputio odmah nakon što je primio dekret o eksproprijaciji svog zemljišta od 12. V 1943. tražeći da mu bude dodijeljeno neko drugo odgovarajuće zemljište da može obavljati svoj obrt. U toj svojoj predstavi

Sessa spominje i štete koje je do tada imao, a koje neka odrede vješti sudski vještaci.

Kad je u rujnu 1943. kapitulirala Italija i IX Korčulanski partizanski odred oslobodio grad Korčulu njegovo brodogradilište je bilo najveće i najopremljenije na slobodnom teritoriju južne i srednje Dalmacije.⁴ Na njegovim kantirima zatečeno je u gradnji desetak barkasa od kojih je već do prvih dana studenoga završena gradnja dviju barkasa. S barkasom br. 1 opskrbljenom motorom Carara izvršena je pokusna vožnja na potezu Korčula — Orebić i krajem studenoga predana je na upotrebu IV pomorskom obalnom sektoru. Prema nepotpunim podacima može se zaključiti da su i ostale barkase bile završene, evakuirane u Velu Luku i predate u sastav IV i V pomorskog obalnog sektora. Prigodom evakuiranja tih barkasa iz Korčule je odvezeno s njima u Velu Luku mnogo alata i građevnog materijala, što je kasnije sve bilo korišteno u Visu.⁵

Dana 23. XII 1943. njemačke vojne snage zauzimaju grad Korčulu, pa je prema tome rad tog brodogradilišta trajao samo nepuna četiri mjeseca. Ipak prema ocjeni Štaba Mornarice to je bilo »najvažnije brodogradilište« na njegovu području već u početku studenoga 1943.

Pred nadiranjem nacističkog okupatora osim civilnog stanovništva Korčule sklanjaju se na Vis i korčulanski brodograditelji. Koliko oni, toliko i brodograditelji iz drugih naših evakuiranih mjesta, koji su se također našli u Visu, odmah su svoje snage stavili u službu narodne borbe obavljajući različite popravke na motornim jedrenjacima i patrolnim čamcima. Osim toga posade i brodovi otoka Korčule (iz Račišća i Vele Luke) pristupaju ratnim naporima NOVJ te obavljaju prijevoze materijala, zbjega i vojske duž naše obale i između Visa i Italije. Među tim brodovima bili su i oni sagrađeni u Korčuli za postojanje društva *Navicurzola*.⁶

S Visa su mnogi brodograditelji prebačeni u razna mjesta južne Italije da i tamo u lukama gdje su pristajali naši brodovi pomažu obavljati popravke. Djelatnost korčulanskih brodograditelja u izbjeglištvu za vrijeme narodnooslobodilačkog rata može se ovako prikazati: 1. *Bari*: Ivo

Kalogjera i dr.; 2. *Mola di Bari*: Drago Samba-rilo i dr.; 3. *Monopoli*: Mihovil Depolo; 4. *Molfetta*: Bartul Verzotti; 5. *Vis*: Mate Kumparac, Ivo Pancirov, Đuro Sessa; 6. *Komiža*: Miće Denoble, Niko Sessa; 7. *Lastovo*: Miho Fabris, Špiro Depolo i dr.⁷ U mehaničkoj radionici u Visu na popravku motora motojedrenjaka radio je Milo Depolo pok. Jakova, mehaničar iz Korčule.

Naši su brodograditelji, osobito na Visu, radili pod teškim uvjetima. Ali ih to ipak nije smetalo da njihov rad bude prvorazredan. Kada je u veljači 1944. partizansko brodogradilište u Visu obavilo popravak engleske topovnjače MGB-661 engleski komandant Giles izrazio je Štabu Mornarice svoju zahvalnost za izvrstan rad, izvještavajući ga ujedno o jakom utisku, koji je na komandanta broda »proizvela vještina i energija s kojom je posao bio obavljen i razuman način na koji su raspoloživa sredstva bila primijenjena kod izvršenja na velikom i neobičnom tipu korita.«

I oni korčulanski brodograditelji koji su prešli na drugu obalu Jadrana i radili u brodogradilištima južne Italije na popravcima brodova u službi NOVJ, ostavili su najbolja sjećanja među tamošnjim vlasnicima brodogradilišta, i to ne samo zbog vrsnog rada u svom obrtu, nego i zbog svog drugarstva. Dovoljno je pročitati reportažu F. Jurića,⁸ pa da se sazna kako brodograditelj »mastro Domenico« iz Mola di Bari želi sastanak sa nekadašnjim brodograditeljima Dragom, Stipom i Antom iz Korčule, koji su tamo skupa s njime radili.

Jedinice 26. dalmatinske udarne divizije i Mornarica NOVJ ponovno su 13. rujna 1944. i to ovaj put konačno, oslobodile grad Korčulu. Odmah se pristupilo osposobljavanju brodogradilišta, radionica i električne centrale. Već 20. IX izvučen je m/č *Annie* radi popravka i nakon pet dana porinut je u more kao PČ-75. Tako su brodograditelji, ojačani dolaskom nekoliko grupa iz baza NOVJ u Italiji, nastavili radom na korčulanskim brodogradilištima koje se poglavito sastojalo u popravcima, održavanju i vađenju potopljenih brodova i time opet dali svoj značajan doprinos u naporima za konačno oslobođenje ostalih naših krajeva od okupatora.

BILJEŠKE

¹ To su brodograditelji Bartul Sessa pok. Vicka i Đuro Sessa pok. Vicka. Neke podatke najpripravnije su mi pružili mnogi Korčulani, pa svima i ovdje iskazujem svoju zahvalnost.

² Ksero-kopija jedne takve dionice u Zbirci spisa V. Ivančevića, Dubrovnik (dalje VID).

³ Spis bez signature nalazi se u općinskom i poglavarstvenom arhivu koji se čuva u arhivu Muzeja Korčule u Korčuli. Spis je šapirografiran i određen da se uruči jednoj od zainteresiranih stranaka tj. Marinu Depolo pok. Lovra, što je dana 26. V 1943. učinio općinski poslužitelj Noe Šmrkinić. Isti takav primjerak dekreta određen za Vicka Sessu pok. Nikole nalazi se u VID.

⁴ Podaci, koje dalje iznosim, uzeti su iz članaka R. Guberina, Brodogradilišta i radionice Mornarice NOVJ u drugoj polovini 1943. godine, Pomorski zbornik knj. 15, Rijeka 1977. i — isti —, Razvoj brodogradilišta i radionica Mornarice NOVJ, Pomorski zbornik knj. 16, Rijeka 1978.

⁵ Zanimljivo je spomenuti da je jedna od tih barkasa imenom *Brodaričanka* (13,50 m dužine, 3,65 m širine, 1,45 m visine, 18,84 BRT), kao brod za ronilačku namjenu, u noći 12/13. II 1979. potopljena ispred zapadne obale u Korčuli kad je snažni plimni val s jakim vjetrom ošteti obalu u dužini od 110 m. Tako je rečena barkasa poslije ratnih operacija, rada na obnovi i popravljaju morskkih obala nastradala u istom gradu u kojem je prije 36 godina bila sagrađena.

⁶ Brod *Marija Jordana* otegljen je iz Račišća na Vis i u ožujku 1944. Ante Utković Gole pok. Nikole svojim motornim brodom *Jastreb* otegljio ga iz Visa u Bari. Tamo mu je ugrađen motor i dato ime *Omladinac*. (Iz pisma spomenutog Unkovića iz Račišća od 23. IV 1958. piscu ovog rada.)

⁷ V. Ivančević, Korčulanski brodograditelji za vrijeme narodnooslobodilačkog rata. Naše more, br. 1/1958, str. 25.

⁸ F. Jurić, Domenico pozdravlja Stipu. Vjesnik, Zagreb, br. 6208 od 1. VI 1964.